

LIBRISWe know
books

Leonid Iuzefovici (n. 1947, Moscova) și-a petrecut adolescența și tinerețea în Ural. A absolvit filologia la Perm, dar a devenit doctor în istorie și timp de 30 de ani a predat istoria în școli. În 1970–1972 a făcut armata în Transbaikalia, unde a devenit interesat de istoria și cultura Siberiei și Mongoliei. A debutat în perioada sovietică, însă faima i-au adus-o romanul documentar *Samoderjeț pustîni (Autocratul deșertului)*, 1993; a doua ediție, revizuită și mult completată, a apărut în 2012), despre baronul și ofițerul alb Roman von Ungern-Sternberg, figură teribilă a Războiului Civil din Rusia, și mai ales seria de romane polițiste istorice din anii 2000, avându-l în centru pe detectivul Ivan Putilin, adesea comparate cu romanele lui Boris Akunin. În 2002, *Kuzaroza*, primul său roman din seria despre Ural, a cărui acțiune se petrece în anii '20, a intrat pe lista scurtă a premiului Russkii Booker, iar *Juravli i karliki (Cocorii și pigmeii)*, inspirat de legenda din *Iliada*, i-a adus în 2009 primul trofeu Bolșaiia kniga. Romanul istoric *Zimneaia doroga (Drumul ternii)*, 2015), în care autorul revine la evenimente din Războiul Civil petrecute în Siberia (în Ural și apoi în Iakutia), a câștigat din nou Bolșaiia kniga, dar și premiul Naționalului bestseller pe 2016. Recompensat pentru a treia oară cu Bolșaiia kniga în 2021, pentru romanul *Focul grecesc (Filellin)*, 2020), Iuzefovici este de asemenea autor de scenarii de televiziune, povestiri, versuri și lucrări de nonficțiune istorică. Fiica sa, Galina Iuzefovici, se numără printre cei mai importanți critici literari ruși ai momentului.

LEONID IUZEFOVICI FOCUL GRECESC

Roman alcătuit din jurnale,
scrisori și convorbiri imaginare ale eroilor
cu interlocutori absenți

Traducere din limba rusă
ANCA IRINA IONESCU
revizuită de
JUSTINA BANDOL

LITERA
București

CUPRINS

<i>Nota autorului</i>	5
Balaurul	7
Prorocirea	32
Barza	62
Întemnițatul	86
Alexandria	113
Lovitura	130
Călătoria	148
Perm	166
Pecetea	200
Evadarea	228
Mumia	255
Eleusis	276
Focul	297
Caron	320
Atena	338
Acropola	369
Pacea	388

adesea cu totul altfel. Nu mi-am propus să reconstitui trecutul, dar poate că cititorul exigent va accepta cu mai multă toleranță un anumit convenționalism al poveștii spuse aici, dacă va ști că este plasată într-un decor și un anturaj de epocă autentice.

BALAUROL

GRIGORI MAKSIMOVICI MOSTEPANOV
către contele ALEKSEI ANDREEVICI ARAKCEEV,
directorul Departamentului pentru
Afaceri Militare din cadrul Consiliului de Stat
și șeful Cancelariei Maiestății Sale
 noiembrie 1822

Am a vă comunica o taină deosebită și foarte însemnată, care poate contribui mult la izbânda crucii asupra semilunii. În linii mari, sunt gata s-o dezvălui unui funcționar al statului, militar sau civil, care-mi va prezenta o împuternicire din partea Luminăției Voastre, iar pe deplin, Luminăției Voastre înșivă sau prealuminatului și preaputernicului împărat și stăpânitor Alexandru Pavlovici, autocrat al întregii Rusii, trăitor pentru binele popoarelor sale.

Baronul ANTON KARLOVICI KRIDNER,
guvernatorul din Perm, către contele ARAKCEEV
 mai 1823

Subcăpitanul în retragere Grigori Maksimov Mostepanov, 36 de ani, pravoslavnic de rit grecesc, nobil din

gubernia Kiev. Văduv. Locuiește la fabrica din Nijni Taghil¹, proprietatea contelui N.N. Demidov, în prezent trimis al nostru la Florența la curtea ducelui de Toscana².

După absolvirea școlii militare, a fost ofițer de artilerie; trecut în rezervă după pierderea degetelor de la un picior. A primit un post de profesor la școala pentru copii de soldați de pe lângă fabrica de praf de pușcă Ohta din Sankt-Petersburg; în 1820 a fost invitat de contele Demidov pe același post la școala de meserii de pe lângă fabrica din Nijni Taghil. Demis din pricina clevetirilor pe seama directorului S.M. Sigov și a inspectorului de poliție minieră N.I. Platonov, pe care, în plângeri către diverse persoane sus-puse, i-a învinuit pe nedrept de luare de mită și de alte fărădelegi și i-a ponegрит atribuindu-le trăsături care nu le erau proprii. A scris de asemenea că pun la cale să-l ucidă. Beat n-a fost văzut, la spovedanie merge, se împărtășește. Conviețuiește cu târgoveața Natalia Bajina, văduva vechilului Bajin, la care stă în gazdă.

Cât despre secretul lui, deși, după toate probabilitățile, a fost născocit de el pentru a atrage atenția înalților demnitari, l-am instruit pe maiorul Cihaciov, comandantul Batalionului de munte Uralul de Sus, să-l iscodească personal pe Moștepanov. Raportul său, de îndată ce va

¹ Important centru industrial în sudul Uralului, cu tradiție în prelucrarea minereului de fier, de foarte bună calitate, din zonă. Se află nu departe de Perm (la 220 de kilometri) și Ekaterinburg (130 de kilometri). (n.red.)

² Familia Demidov, înnobilită de Petru I, a jucat un rol esențial în industrializarea Imperiului Rus. Fabrica din Nijni Taghil prelucra fierul și cuprul din zăcămintele locale. (n.red.)

ajunge la mine, va fi adus fără întârziere la cunoștința Luminății Voastre.

GRIGORI MOȘTEPANOV către
 fratele său MATVEI, la Kazan
 iunie 1823

Pentru mine să nu-ți faci griji – banii pe care i-am pus deoparte din leafă încă nu s-au dus. La Petersburg nu poți trăi cu ei, dar aici toate ale gurii sunt ieftine, iar Natalia îmi gătește pe degeaba. Vede că nu-l supăr pe Fedenka al ei, îl învâț să scrie și să socotească. E un băiat tare bun. M-a îndrăgit, despre maică-sa nici nu mai zic. Se culcă cu mine la primul meu cuvânt, chiar și în miezul zilei, nu ca răposata nevastă-mea. În fața ăleia câteodată mă târam în genunchi o săptămână până mă lăsa s-o ating. Ba și atunci zăcea ca moartă, asta dacă nu plângea.

Neavând ce face, m-am învățat să împletesc rame din rădăcini subțiri. Pe prima am meșterit-o pentru prințul Alexandru Ipsilanti. La Verhoturie¹, într-o prăvălie grecească, l-am văzut într-o litografie: în picioare, în uniformă de general, în loc de mână avea un ciot. Brațul i l-au retezat la Kulm² franțuzii. Portretul nu era de vânzare,

¹ Orașel din estul Uralului, la nord de Nijni Taghil, la vremea aceea important în comerțul cu blănuri din Siberia; supranumit „capitala spirituală” a Uralului datorită celor câteva zeci de biserici și mănăstiri din zonă. (n.red.)

² Localitate din Boemia unde s-a desfășurat pe 29–30 august 1813 o bătălie importantă din Războiul celei de A Șasea Coaliții.

atârna pe perete la proprietarii prăvăliei, dar mi l-au dat pe degeaba, pentru iubirea ce i-o purtam eroului lor. Acum doi ani Ipsilanti i-a chemat, din Odessa, pe greci la răzmeriță și însuși el a pornit cu o mie de eteriști asupra turcilor în Valahia; a fost învins și a vrut, prin Trieste, să plece pe mare spre Morea, de i se mai zice și Pelopones, dar austriecii l-au băgat la temniță. Acolo în jurul lui era piatră, aici sunt rădăcini de pin. Din nepricepere, le-am împletit cam strâmb, dar nu cred să se supere pe mine.

Mai târziu, făcându-mi mâna, am mai înrămat o gravură. Era lipită într-un volum din biblioteca școlii, am smuls-o de acolo fără să mă rușinez că aş năpăstui pe careva – oricum acolo, afară de mine, cărțile învățate n-are cine le citi. E gravat orașul Atena, patria învățaturii: căscioarele bulucite, iar deasupra lor un munte de piatră, înconjurat pe creștet de un zid fără turnuri. Fortăreața nu-i chiar așa grozavă, dar stânca e înaltă și abruptă, nu-i ușor de suit. Mai sus e Partenonul, rămas schilod de când a explodat în el praful de pușcă al turcilor. Acoperișul i-a zburat, jumate din coloane nu mai sunt, printre cele rămase fluieră vântul, iar înăuntru turcii au făcut moschee. Acum e goală, dar soarta războiului e nestatornică. Doamne ferește să-i audă atenienii din nou pe imami cântând pe Acropolă! Pentru asta și-a așezat

Trupele napoleoniene au fost înfrânte aici de forțe combinate ruse, prusace și austriece. Sursele vremii afirmă că Ipsilanti, pe atunci ofițer în armata țaristă, și-a pierdut brațul în această bătălie, dar de fapt accidentul s-a petrecut în timpul Bătăliei de la Dresda, de pe 26–27 august. (n.red.)

neînfrânta Pallas Atena scutul și sulița la picioarele Preasfintei Fecioare?

Se spune că împăratul n-are bani să lupte cu sultanul – păi dar eu știu de unde să-i ia, și i-am scris ministrului de finanțe, contele Guriev, că toate minele de aur din Ural, ale oricui ar fi, chiar și ale lui Demidov însuși, trebuie trecute la vistierie, iar în locul inspectorilor de poliție minieră, care sunt cu toții niște pungași, trebuie puși oameni ca mine, ofițeri trecuți în rezervă din pricina rănilor și schilodirilor. Într-un război cu Poarta, această măsură, printre alte invenții ale mele, va contribui mult la izbânda crucii asupra semilunii.

Am început să chibzuiesc la astea după ce, la chemarea lui Ipsilanti, s-a ridicat Morea, iar sultanul Mahmud, chiar în ziua Sfintei Învieri, a poruncit să-l spânzure pe patriarhul Grigorie de porțile bisericii, luându-l direct de la slujbă în veșmintele de Paște¹. Din ziua în care, în *Russkii invalid*², am citit despre sfârșitul său mucelesc, trăiesc cu gândul că războiul nu poate fi ocolit și, așa beteag cum sunt, trebuie să mă pregătesc și eu de el. Focul grecesc mi s-a aprins în inimă, dar nici măcar la lumina lui calea cea adevărată nu mi s-a arătat deîndată din ceață.

La început, drept să spun, mi-a fost tare frică să pășesc pe ea. Înainte să scriu prima jalbă, am hotărât

¹ În 1821, la începutul Războiului de Eliberare a Greciei, patriarhul de Constantinopol Grigorie al V-lea a fost acuzat de sultanul Mahmud al II-lea că nu oprește răscoala grecilor. A fost ucis și lăsat timp de două zile să spânzure de poarta Patriarhiei din Fanar. (n.red.)

² Ziar publicat la Sankt-Petersburg începând din 1813 (n.tr.)

să cumpănesc încă o dată urmările și m-am dus pe lângă iaz să mă plimb. Sunt un om care gândește mai bine când umblă. Merg pe lângă opritoare, bag mâna în buzunar, când – acolo era ceva tare și rotund. Îl scot – era o nucă învelită în hârtie roșie. Sidorka Vaniukov, elevul meu preferat, îmi dăruise această comoară pentru bună-tatea pe care i-o arătam, eu o puseseam în buzunar și uitasem de ea, iar haina era de vară, nepurtată din toamna dinainte. Îndată mi s-a luat o greutate de pe suflet, de parcă țara Greciei, prin rodul acesta al ei¹, m-ar fi strigat, să nu-i uit suferința. Acasă am pus nuca în fața mea și m-am apucat să scriu de-acuma fără teamă.

I-am comunicat guvernatorului, baronul Kridner, că Sigov, directorul fabricii din Nijni Taghil, și intendentul Reabov l-au omorât pe maistrul minier Prokopi Spirin, care faptă a fost tănuțită de inspectorul de poliție minieră Platonov. Spirin găsisse pe râul Ceremșanka o pepită de aur și-o ascunsese – lucru, firește, împotriva regulilor, dar pentru asta să omori... asemenea legi nu există nicăieri, doar printre vagabonzi și tâlhari. L-au ținut să înghețe într-un beci, i-au răsucit degetele cu cheia, l-au dat cu capul de pereții de piatră, din care pricină a și murit, dar la Platonov în scripte reiese că s-a omorât singur de beat ce era, căzând într-un puț de mină.

A doua jalbă i-am trimis-o contelui Kociubei, ministrul de interne. Ciorna mi-a rămas, copieș după ea cuvânt cu cuvânt: „În 1806, contele N.N. Demidov, mânat de iubirea față de aproape, a dat poruncă să se înființeze pe lângă fabrica din Nijni Taghil un orfelinat pentru

¹ În rusă, nuca se numește „nucă grecească”. (n.red.)

pruncii născuți în afara legii. Domnia-sa se găsește acum ca ambasador la Florența, iar întrucât directorul Sigov, înfricoșându-se să nu i se dea pe față uneltirile, mă împiedică să port corespondență cu el, înștiințez despre toate cele constatate de mine nu pe domnia-sa, ci pe Excelența Voastră.“

Mai departe, pe puncte:

„1. În locul clădirii de orfelinat, așa cum o gândise contele Demidov, Sigov a ridicat o izbă de lemn lungă de șase arșini¹, iar pe lățime și mai mică. Îngrijitoarele puse la copilași fie sunt bete, fie pleacă după treburile lor, lăsându-i fără supraveghere. Pătuțuri nu au, în locul lor sunt niște împletituri din crengi de salcie, ca la cei mai săraci. Îi așază în ele câte doi, trei pe niște saci de rogojină umpluți cu fân. Oare pe o moșie atât de bogată nu s-au găsit pentru ei perne, așternuturi, scutece și alte obiecte trebuincioase? Și ce urlete, ce hărmălaie! Se pune unul pe plâns și toți se iau după el. Bolnavii cu cei sănătoși stau laolaltă, se molipsesc unul de la altul și mor. Iar cei care nu mor își pierd pentru totdeauna sănătatea, care este bunul de căpătâi în viață. Sigov și-a construit palat de piatră, iar pentru casa sârmanilor micuți nu s-a îndurat să dea zece arșini de pământ și fier pentru acoperiș, cu toate că monarhul domnitor de astăzi, în manifestul său din 16 mai 1802, a proclamat: «Spre a arăta cât de apropiate sunt inimii mele victimele Sorții nemiloase, le iau special sub oblăduirea mea».

¹ Un arșin avea 0,7 metri. (n.red.)

2. În pofta preainaltului ucuz din 12 noiembrie 1715, care poruncește să fie alese femei pricepute pentru ocrotirea pruncilor din flori, îngrijitoarele delăsătoare tocmite de Sigov le toarnă pe gât o fiertură opărită din lapte îndoit cu apă, de la care copilașii mor. Foamea cea grozavă îi împinge să caute prin crăpături gândaci și să-i înghită cu lăcomie – și ce e oare mai jalnic pe lume decât un prunc lipsit de orice ajutor și condamnat la o moarte neîndoioasă? Cei care au pierit din pricina neglijenței lui Sigov și a inspectorului Platonov în ceruri vor sta dimpreună cu copiii creștini nevinovați care în Chios au fost măcelăriți de ienicerii lui Kara Ali¹.

3. Pe moșia de aici a contelui Demidov trăiesc peste 20 000 de suflete de parte bărbătească și femeiască. Dacă de la aceștia punem un număr de 40 de prunci lepădați pe an, atunci în cei 16 ani de la înființarea orfelinatului ei n-ar trebui să fie mai puțini de 640. Măcar de-ar fi și jumătate!“

Mai sunt două puncte, dar și cele de până acum sunt de ajuns pentru a înțelege gândul meu. Tuturor demnitarilor le scriu în aceeași manieră, cuvinte slavonești, dacă se potrivesc, mai pun, dar mă străduiesc să n-o dau prea mult pe limba veche. Din cuvinte vechi se vede buna-cuviință, dar prisosul lor vădește îngâmfare.

¹ În primăvara anului 1822, drept pedeapsă pentru revolta locuitorilor insulei împotriva stăpânirii otomane, soldații turci conduși de Nasuhzade Ali Pașa (Kara Ali) au omorât în Chios câteva zeci de mii de oameni, inclusiv, la ordinele sultanului, pe toți copiii mai mici de 3 ani. (n.red.)

Cu totul am trimis peste douăzeci de plângeri – la Perm, către mai-marii guberniei, și la Petersburg, către demnitarii statului. La poștă le-am pus la Verhoturie, ca să nu le înhațe cei de aici, dar răspuns n-am primit de la nimeni. Jalba despre orfelinat Kociubei a trimis-o spre cercetare negustorului Danilov, directorul oficiului principal de la Petersburg al fabricilor Demidov, însă acesta de mult avea un dinte împotriva mea, că dreptatea o caut peste capul lui. De la școală m-au dat afară, din locuința de serviciu m-au alungat. Lucrurile Reabov mi le-a aruncat în stradă, neținând seama nici de rangul meu de nobil, nici de beteșugul căpătat pe câmpul de onoare.

Eu aici le spun tuturor că degetele de la picioare mi le-a spulberat o ghiulea, și, chiar dacă mi le-a călcat roata unui afet de tun, deosebirea nu-i prea mare. Așa ori altminteri, le-am pierdut în război, iar că a fost pe drum sau în bătălie nu mai contează. Nu câinii mi le-au mâncat, cum i-au mușcat maidanezii lui Venka Reabov, sluga lui Sigov, jumătate din mădular când, beat fiind, și l-a scos să-și facă nevoia, apoi a uitat să-l vâre la loc în nădragi și a adormit noaptea sub un gard. Iar dacă despre maestrul Spirin am scris că e mort, iar el s-a dovedit a fi în viață, asta nu-i vina mea, ci a celor care m-au mințit. Ce i-am comunicat despre chinurile lui baronului Kridner, totul este adevărat, mai puțin omorul, dar lui Sigov și Reabov li s-a iertat silnicia, în timp ce pe mine m-au scos calomniator.

Lucrul principal despre care vreau să-ți scriu s-a petrecut în luna mai a anului trecut. Mai bine de un an a trecut de atunci, dar văd totul în fața ochilor atât de viu, atât de limpede, de parcă m-am trezit dimineață și, stând

întins în pat, îmi amintesc ce s-a întâmplat aseară. La vremea aceea nu stăteam la Natalia, ci într-o locuință de serviciu în apropiere de Dealul Vulpii, peste drum de cazarma companiei de munte. După cină m-am așezat cu pipa la fereastră, deschizând-o ca în camere să nu miroasă a fum, nu-l rabd deloc. Acolo ramele erau cu balamale, nu ca la Natalia. La Natalia, de dragul ieftinătății, neștiind târgoveții cât de folositor este aerul proaspăt, ferestrele sunt făcute în așa fel că nu poți nici măcar un ochi de geam să deschizi, și nici ferestruici nu sunt.

Îmi amintesc până și cu ce eram atunci îmbrăcat. Peste halat aveam cațaveica din blană de oaie, pe cap, tichia de tafta, să nu răcesc la chelie. Primăvara anul trecut s-a nimerit întârziată, zăpada, pe alocuri, până la Înălțare nu s-a topit. Abia se lumina, că începea să sufle un vânt drept dinspre miazănoapte, ca după busolă, dar în seara aceea, cum se întâmplă înainte de asfințit, vântul se domolise. Soarele nu apusese de tot, însă luna răsărise. Venise rândul ei să stea de pază peste moșia contelui Nikolai Nikitici Demidov.

Sub fereastră se găsea o grădiniță cu soc și liliac. Abia ce înverziseră, iar frunzele vechi stăpânul casei le măturase într-o grămadă. Zăceau laolaltă cu restul gunoiului lângă gardul de uluci, așteptând să li se dea foc. Ziua pe aici se plimbau găinile, dar seara le închiseseră în coteț.

Dintr-odată aud tufișurile fremătând, de parcă n-ar fi primăvară, ci toamnă, și frunzele uscate, înainte să cadă, ar foșni pentru ultima oară, ca toate cele uscate din care se scurge viața. Și totuși, cine știe de ce, perdeaua ondulată de muselină nu s-a mișcat, deși o putea încreși răsufierea unui prunc adormit. Peste stradă, plopul tineri stăteau și ei

neclintiți. În Ural, plopul nu cresc de la sine, iar din cei care se înalță ca o lumânare și la care frunzișul bate în argintiu nici atât. Aceștia sunt de-o baștină cu noi, aduși ca puietii din Malorossia¹ la porunca contelui Demidov și plantați în fața oficiului fabricii și lângă cazarma companiei de munte. În douăzeci de ani au crescut zdravăn. Vin uneori pe la ei și-i ascult cum șușotesc despre taica și maica, despre anii copilăriei noastre, despre Nipru, cum curge el leneș pe sub colinele kievene și scânteiază în soare atâta de puternic, de ajunge sclipirea lui până la ceruri. Plopul aceștia simt cel mai mic fior din aer, dar în seara aceea nici o frunză n-a tremurat pe ei și nu s-a răsucit.

Curând și tufișurile s-au liniștit. Când deodată, în tăcerea serii, un vârtej de praf s-a iscat din resturile măturate de lângă uluci. S-a înălțat, a început să se umfle, rotindu-se în loc, îngroșându-se, înfoindu-se de atâta învârtejală, și a pornit, s-a apucat să soarbă în sine tot ce stătea strâmb.

Pipa mi s-a stins. Uitând să mai răsufli, priveam cum, în nemișcarea aceea deplină, se ridică în fața mea stâlpul acesta din frunzele de anul trecut, din țărână amestecată cu găinaș și din pulbere de iarbă, dar nici pe pielea feței și nici măcar pe pojghița ochilor nu simțeam nici cea mai slabă adiere. Nimic în jur nu se mișca din ceea ce, prin ușurătatea sa, se supune stihiei vântului.

Strada era pustie, doar eu am văzut stâlpul cel minunat înălțându-se deasupra grădiniței. Îl răsucea o forță de nepătruns. Vârful i-a ajuns la acoperiș, și atunci din el

¹ „Mica Rusie“, denumire tradițională a Ucrainei ca parte a Imperiului Țarist (n.red.)